

■ JEGYZETEK

1. Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (a továbbiakban OL), A 98, Magyar Kancelláriai Levéltár, Magyar Királyi Kancellária regisztratúrája, Transylvanica, Fasc. 13, p. 1135r.
2. Néhány szultáni parancslevél Erdély és a török országrész határaitól: Dávid Géza – Fodor Pál: „*Ez az ügy fölöttébb fontos*”. A szultáni tanács Magyarországra vonatkozó rendeletei (1559–1560, 1564–1565). MTA Történettudományi Intézete, História Könyvtár, Okmánytárak 6. Bp., 2009. 3–4, 11–14, 20–21, 106–107, 137–139; *Török-magyar kapcsolatok az Oszmán Birodalomtól napjainkig a levéltári dokumentumok tükrében*. Isztambul, 2016. 95–96.
3. Györfly Lajos: *Adatok az Alföld törökkori településtörténetéhez (Az 1571-es szolnoki török defter fordítása)*. Jászkunsági Füzetek 4. Szolnok, 1956. (A térkép a 64–65. oldalon.)
4. A szandzsák négy kerületének, törökül náhijének összeírását kiadta Ágoston Gábor: *A szolnoki szandzsák 1591–92. évi összeírása*. I–II. Zounuk (A Szolnok megyei Levéltár Évkönyve) 3 (1988). 221–296. Zounuk 4 (1989). 191–287. A két utolsó, kiadatlan náhije anyagát a forrás eredetijéről használtam, jelzete Başbakanlyk Osmanly Arçivi, Ýstanbul, Tapu ve Tahrir Defterleri (a továbbiakban BOA TTD) No. 634.
5. Ivanics Mária: *A Krími Kánság a tizenöt éves háborúban*. Akadémiai Kiadó, Körösi Csoma Kis-könyvtár 22. Bp., 1994.
6. OL, Magyar Kincstári Levéltárak, Magyar Kamara Archivuma, E 158, Conscriptioes portarum (a továbbiakban E 158), 8. kötet, p. 268–291.
7. OL E 158, 8. kötet, 381–405.
8. OL E 158, 8. kötet, 418–436.
9. OL A gyulafehérvári káptalan országos levéltára, Miscellanea F 9 Cista 3, Fasc. 1 No. 2. A jelzetet Egyed Ákostól kaptam, köszönöm szépen.
10. Általában forintban adták meg, amely nem aranyforintot, hanem ún. számítási forintot, 100 dénárt jelentett.
11. Buza János: *Törökkori pénzügyviszonyok egy Gömör megyei tanuvallatás tükrében*. Numizmatikai Közlöny 84–85 (1986). 62–67.
12. BOA TTD 292 és 457.

TISZATÁJ-TÖRTÉNETEK (II.)

Az „irányított nyilvánosság” a nyolcvanas évekbeli magyarországi irodalmi életben

■ 1982. október 5-én Tóth Dezső magához rendelt, és Agárdi Péter, Pándi András fősztályvezető, Veress Mariann párttitkár jelenlétében közölte: „számos alkalommal, baráti-elvtársi beszélgetések során itt is, Szegeden is jelezték már, munkámban ő is és mások is számtalanszor érzékelték olyan hibákat, tévedéseket, amelyek nyomán szükségesnek érezték jelezni, hogy változtatnom kell szemléletmódomon. Az utóbbi időben ezt egyre több esetben voltak kénytelenek megfogalmazni, mert összesűrűsödtek a velem kapcsolatos problémák, így legutóbb a *Tiszatáj* Köteles-cikke ügyében, amelyben súlyos mulasztást követtem el. Hangsúlyozni kívánja, hogy nem ez az egyetlen és a legfőbb probléma velem, ez már a dolgok teteje, amelyből a kulturális irányítás kénytelen levonni a személyemet illető következtetéseket. Ez a felső vezetés döntése (Aczél nevét nem ejtette ki). A problémákra Menyhért Jenő figyelmét is felhívta a közelmúltban írásban, kérve, hogy hasson a változás irányába. Ezt a levelet nyilván ismerem, mégsem változtattam magatartásomon. Szemléletemet és állásfoglalásaimat ugyanis a politikai intranszigencia jellemezte, munkám során nem a Művelődési Minisztérium álláspontját képviseltem. Minisztériumi munkámat – a szóbelit és az írásosat egyaránt – politikai fedőszövegek, elkenések gyártása, az önmagáért való esszéizálás jellemezte, és az irodalompolitikai érdekű, politikai természetű kérdések következetes elkenése.

A tanulmány első része májusi lapszámunkban jelent meg.

Mindez – természetesen nem feltételezhető a rosszhiszeműség – arra mutat, hogy vagy nem akarom, vagy nem tudom az itteni kívánalmak szerint végezni munkámat. Annyiszor kért ő is, más is, hiába, mindig valami macacsság, ellenszegülés vezetett. Hogy így viselkedtem, abban bizonyára szerepe volt annak is, hogy szerencsétlen módon a minisztérium volt első munkahelyem, egyetemről jöttem frissen, tapasztalatlan voltam és kellően felkészületlen, de befolyásolt szegedi indíttatásom is. Általában az elhangzottak jellemezték minden folyóiratszemplémet, különösen a *Tiszatáj* 1981. márciusi lapértékelésén képviselt álláspontomat, amikor elvtelen és hamis beállítással próbáltam felmentést adni, megkísérelve olyan törekvések legalizálását, amelyek ellentételesek kulturális politikánkkal. Ez jellemezte más megnyilatkozásaimat is, mint a gyulai Várszínház-ügyben, amikor esszéisztikus, használhatatlan szöveget adtam, majd az erre következő írásbeli figyelmeztetésre intranszigenz hangú feljegyzéssel feleltem. Ugyanez nyilvánult meg a *Tiszatáj* Köteles-cikkével kapcsolatban is, amikor is nem éreztem a szerkesztőség jelentkezésének, a cikk közlésének bel- és külpolitikai súlyát – erre kell gondolnia, mert az ügyben nem feltételezhet rosszhiszemű tudatosságot. A dolgokhoz való hozzáállásom egyik legjellemzőbb megmutatkozása Illyés Gyula 80. születésnapjára szóló kitüntetési előterjesztésem szövege, amelynek indokló részét Csoóri-idézettel zártam. Közbevetésemre, miszerint a szöveg nem tőlem való, ideges telefonálásba kezdett, és miután Menyhért [Jenő] közölte vele, hogy a szöveg az írószövetségből érkezett, annyit mondott, nem baj, ennyi elég. Végül közölte, a legfelsőbb kulturális vezetés úgy látja, hogy nem dolgozhatom a Művelődési Minisztériumban.”³⁷

1982 őszén már „Akár ugyanarról a témáról a megszólalás és a publikálás lehetősége a korlátozott nyilvánosság szerkezetében erősen pozicionált volt: függött a megszólaló személyétől, de ennél is meghatározóbb volt a közlési fórum, ráadásul a *Tiszatáj* főszerkesztője előzetesen egyeztetett a folyóirat minisztériumi referensével, Csapody Miklóssal, aki a közlés elé nem gördített akadályt. Igaz, nem sokkal később – a minisztérium irodalmi osztályának vezetőjével egyetemben – menesztették állásából.”³⁸ Mint később a *Bécsi Napló* írta, „A gyakorlat szerint, ha a publikációkkal kapcsolatban kételyek merülnek fel, ki kell kérni a pártközpont véleményét. Csapody Miklós sem főnökét nem értesítette, sem pedig a pártközpontot nem kereste fel, és így a *Töprengés egy torzkép előtt* román tiltakozást váltott ki, ami aztán Csapody állásába került.”³⁹ A lap később arról tudósított, „A tavaly [1981.] júniusi lengyel szám miatt a *Tiszatáj* szerkesztősége megrovásban részesült. A munkásárság mostani felvonulása az előzményektől függetlenül aggasztó jelenség: a hatalom – úgy látszik, egy számára kényes kérdésben – fegyveres erővel érvelt a szókimondás ellen. [...] Aczél György a pártközpontban erről úgy nyilatkozott, olyan lapot nem lehet engedélyezni, amelyik minden számában belepiszkít a szocializmusba. A fejlemények ismerői mindezek mögött szovjet nyomást gyanítanak.”⁴⁰ A parlament őszi ülészakán Horváth István belügyminiszter még mindig arról beszélt, hogy a „szocializmusellenes csoportok a nemzetközi méretű osztályharcban az imperializmus oldalán állnak, és az elvakult, veszedelmes hidegháborús erők szövetségesei”.⁴¹ A belpolitikai helyzet és a magyar vezetés bizonytalanságát Brezsnyev novemberi halála fokozta. Iliá Mihályhoz 1982. október elején írott levelém szerint „A *Tiszatáj* ügyében, úgy hallom, van némi fejlemény: Koncz [János, az MSZMP Csongrád Megyei Bizottságának ideológiai titkára – CS. M.] berendelte és lehordta őket, újabb érvük volt, hogy Csa-

tári D[ániel]., az illetékes kelet-európai rovatvezető nem látta Köteles írását. Folyik valami vizsgálat, formálisan nem ez a neve, hanem azt vizsgálja a Székely Sándorból, Kiss Lajosból és Hegyi Andrásból álló testület, hogy a Tiszatájjal kapcsolatban '75 nyarán hozott megyei PB-határozat (oda kell figyelni a fiúkra, »orientálni« kell őket stb.) miként valósult meg az óta. Személyi változás talán nem várható, valószínű, hogy emelt szintű (bizalomnövelő) letolást kapnak, s az egész úgy fél évre eltolódik.”⁴²

Az 1982. október 15-i főszerkesztői értekezlet előkészítésében ezek után nem kellett részt vennem. A *Tiszatáj* tevékenysége ennek az értekezletnek az előzetes munkaanyagában is szerepelt, de a szeptemberi számról már egy szó sem esett. A fő hangsúlyt az írószövetségben belüli, a pártvezetés számára nemkívánatos szerveződésekre, az irodalmi társaságok ügyére, valamint az irodalmi lapok kritikai tevékenységére helyezték. Az „ügyről” az értekezleten Tóth Dezső úgy nyilatkozott, hogy „A folyóirat-hálózat színes és eleven, de a marxizmus zárójelbe tétele, a szövetségi politika félreértelmezése, a nemzeti irodalom egységének állandó reklamálása elfogadhatatlan. Szükség van összeszedettségre és rendre. De rend és szabadság helyett az irodalmi élet szerkesztői szektorát ma rend és szabadosság viszonya jellemzi. Tény: a szerkesztőket az állam nevezte ki, a kötelességeket pedig ti magatok vállaltátok. Vessetek számot azzal, hogy ezeket továbbra is vállaltjátok-e, a magatok által kialakított programmal együtt? Ez elsősorban a Mozgó Világra vonatkozik. Hányszor tettük elvtársi-baráti légkörben szóvá a problémákat? Ám minden türelem értelmét veszti, ha intranzigenciákkal találkozunk. Hát, Kulin elvtárs, hogy van az, hogy a SZER [a Szabad Európa Rádió – CS. M.] felhasználja a lapot, és még honoráriumot se kaptok érte? A magyar állam nem hajlandó támogatni olyasmit, ami keresztezi törekvéseit. Tiszatáj: az irányító szervek felhívták a lap vezetésének figyelmét az ideológiai tévedések számának csökkentésére, eredménytelenül. Csak azért is-magatartás: vannak övezetek, amelyeknek álláspontja ismert [!], de a marxistákkal való együttes szereplésnek még a látszatát is elkerülik. Lán-cránjan-ügy: hosszú a háttértörténet. Köteles igenis tudott a konzultált Száraz György-írásról, de a Tiszatáj kiszagolt valamit és bevette Kötelest, akivel elvileg egyet lehet érteni. Elhatárolódó kivagyiságból tudatosan meglőtték a párt és az állam által támogatott véleményt: csak azért is.”⁴³ Köpeczi Béla kulturális miniszter az 1982. november 26-i főszerkesztői értekezleten már csak annyit mondott: „A kettős publikáció kérdése nem vonatkoztatható el a nemzetközi helyzettől; direkt kapcsolat van a hazai ellenzék és a Szabad Európa Rádió között. A szocialista megújulás lehetséges-e? Az USA szerint nem. Magyarország mutatott éppen példát, hogy lehetséges. Kár, hogy kultúránk nyugati elismertsége nem kap elég hangot nálunk. A szocialista országokkal a kapcsolatot erősíteni kell, főleg a Szovjetunióval. Lengyelországban elindult egy konszolidációs folyamat, erre fel kell figyelni. Romániával a gazdaságban van bizonyos közeledés, de sok más téren vitánk van. Szemben állunk a román nacionalizmussal. Itt szól Száraz György Valóságbeli egyeztetett cikkéről, s arról, hogy a Tiszatáj módszerbeli hibát követett el, amikor nem egyeztetett.”⁴⁴ Ebben az időben már nemcsak a főszerkesztői értekezletek előmunkálataiban nem kellett részt vennem, hanem a lengyel szám után a *Tiszatáj* referatúráját is le kellett adnom. A további folyóirat-értékeléseket Széchenyi Ágnes végezte, 1982. április 29-én hozzá került a *Mozgó Világ* is.

[19]82/9. – Köteles [Pál]-cikk⁴⁶
– T. Bíró Zoltán Csoóri-tanulmánya⁴⁷

[19]82/10. – Lagzi István kritikája Balogh Sándor könyvéről, 'A népi demokratikus Magyarország külpolitikája 1945–1947' c. tanulmánykötetről⁴⁸
– a kész lapszámot kellett a megyei pártvezetés utasítására szétszedni és a cikkből egy bekezdést kihúzni, ezt az eredeti szöveget és a problémát konkrétan az Irod[almi]. O[rsztály]. nem ismeri

[19]82/11. – 'A 80 éves Illyés Gyula köszöntése' /a teljes szám az!/
– a szám kéziratanyagát – amikor már a levonat készen volt – Annus József főszerk[esztő-]. h[elyettes]. kultúrpolitikai megítélésre [1982.] okt. 15-én Tóth Dezsőnek átadta.

– ismereteim szerint ezt a helyi irányítás kezdeményezésére tette;
– okt. 20-án a kéziratról beszélgetést folytatott Annus József, Tóth Dezső és Széchenyi Ágnes;

– ekkor ismertettük az elhagyási, ill. húzási, módosítási javaslatokat, melyeknek kategorikusan érvényt kívántunk szereztetni [!];
– a megjelent szám szövege szerint a főszerk[esztő-]. h[elyettes]. – ígérete ellenére – kb. felét hajtotta csak végre /ld. mellékletben/;

– a kivett Nagy Gáspár vers helyére a 21. o[ldal]-ra rendkívül feltűnően került egy egyoldalas grafika /ezt meg lehetett volna oldani finomabban és – Illyés [Gyulá]hoz méltóbban is!/
Melléklet

A Tiszatáj Illyés-száma kéziratában kért módosításokról, ill. ezek végrehajtásáról – Elhagyásra javasoltuk:

1. Nagy Gáspár Illyés [Gyulá]t és Kodály [Zoltán]t együtt megidéző versét. A vers kimaradt.

2. Kovács István tanulmányát, mely a lengyel nemzetiségi politikáról szól, történeti szempontból, de mai utalásokkal, félreérthető mozzanatokkal.⁴⁹

A tanulmány a pártközpont engedélyével, amit a szerkesztőséggel telefonon közöltünk, megjelenhetett.

Módosításokat, húzásokat, értelmezéseket, világosabbá tételt [!] kértünk:

1. Sinkovits Imre 'Levél az ünnepelthez' c. köszöntőjében

– a 'Tiszta[ktá]-ból való idézet / [19]82/11. 36. o[ldal]./ bennmaradt;

– két idézetet, melyek a mai magyar vezetésre érthetők, elhagyni kértünk, meg is tették;

2. Vasy Géza verselemzéséből⁵⁰

– két bekezdésben egy-egy szó, fordulat elhagyását kértük, teljesítették;

– bennhagyták viszont az 53. o[ldal]-on a „soha meg nem jelent Illyés-kötet” fordulatot

3. Alföldy Jenő tanulmányából⁵¹

– 78. o[ldal]. maradt a „népüldözés szörnyűségei”

- nem tették világossá, a Nem! Nem! Soha! jelszó eredetének történetét /79. o[ldal]./
- 82. o[ldal]. maradt az „azóta sem gyógyult nemzeti önbizalom”
- 82. o[ldal]. maradt a „kospirációra alkalmatlan nép” kitétel

Az új fősztályon 1982. december végéig dolgoztam, addig kellett új állást találnom (1983. január 1-jén munkába állnom az OSZK Nemzetközi Csere-szolgálatán). Rátki András fősztályvezető érthető módon már nem adott érdemi munkát, hiszen nemsokára megváltunk egymástól. Olykor már csak ezért is (tét nélküli) vitába szálltunk egymással, például némelyik kitüntetési előterjesztésről. Álláspontjával nem értettem egyet, de értettem; megkérdezett Csoóri Sándor kitüntetéséről, aki szerinte is „tehetséges költő és szociográfus”, és aki műveivel „abba az írói kategóriába tartozik, amit a kialakult társadalmi gyakorlat »Kossuth-díjas szintnek« tekint. Ennek ellenére politikai magatartása, műveiben is megfogalmazódó világnézete, társadalomszemlélete olyan mértékű illojalitást fejez ki, amelyet nem lehet figyelmen kívül hagyni a legmagasabb művészi elismerés – politikai döntés – mérlegelésekor. A Kossuth-díj odaítélése súlyos értelmezési zavart okozna a hazai politikai közvéleményben.”⁵² Utolsó minisztériumi munkálkodásom mintegy stílszerűen ismét egy igazolójelentés-féle megírása volt a győri *Műhely* közléspolitikailag „várhatóan problematikus” közleményeiről. Amint később Gecsényi Lajos főszerkesztőtől megtudtam, „kint volt náluk a rendőrség a szerkesztőségben, Pomogáts Bélának az 1983. januári számban megjelent transzszilvanizmus-tanulmánya miatt”.⁵³

A *Tiszatáj* 1986. évi felfüggesztése

■ Az 1986-os esztendő nemcsak „Erdély romlása”, hanem (ismét) a *Tiszatáj* és az írószövetség éve volt. A kulturális politika zavarodott kilengései, az ellenzék fellépése, a József Attila Kör tevékenysége mind több gondot okozott a pártközpontnak és az állambiztonságnak. A politikai vezetésnek nemcsak az erdélyi magyarság helyzete és a védelmező fellépés elmaradása miatti heves hazai és nemzetközi tiltakozásokkal kellett szembenéznie. A *Tiszatáj* 1986. júniusi számában jelent meg Nagy Gáspár *A fiú naplójából* című „Kádár-ellenes” költeménye a „rettenetes” sorokkal: „a csillagos estben ott susog immár harminc / évgyűrűjével a drága júdásfa [...] / eljönnek ablakod alá a szegényes alkuvások vénei-ifjai mint mindenre / elszánt hittérítők s beárad a dögszag”. A hamari következmény a szám bezúzása, Vörös László, Annus József leváltása és a folyóirat betiltása (megjelenésének féléves felfüggesztése) lett.⁵⁴

A példátlanul drasztikus megfélemlítő akció (Kádár jóváhagyásával) Aczél elhatározása volt. Az MSZMP PB 1986. június elején úgy döntött, hogy Nagy Gáspár „ellenséges tartalmú versének” közlése miatt felelősségre kell vonni „a lap szerkesztőbizottságának kommunista tagjait”, továbbá hogy „a folyóirat megjelentetését az új szerkesztőbizottság felállításáig szüneteltetni kell”.⁵⁵ A szerkesztők leváltása és Csurka István szilenciuma elleni tiltakozásként a Nemzetközi Pen Club Száműzetésben lévő írók Központjának amerikai tagozata levelet intézett Francis King elnökhöz. *A kifejezés szabadságáért!* című felhívás szövé tette Csoóri három évvel korábbi és Köteles 1985-ös szilenciumát is, kifejezve az aláíróknak azt a reményét, hogy a „rátermett” Boldizsár Iván vezette magyar Pen-központ is csatlakozik hozzá.⁵⁶ Felhívták „íróársainkat és a szőlásszabadság minden hívét, hogy a rendelkezésükre álló minden módon lépjenek fel annak érdekében, hogy a magyarországi hatóságok vonják vissza

művészetellenes, emberi jog- és szabadságsértő intézkedéseiket”.⁵⁷ Állambiztonsági jelentés szerint a levél tájékoztat „a magyar hatóságok azon lépéseiről, amelyek »veszélyeztetik a magyar írók szabadságjogait«. Tiltakoznak a »Tiszatáj« c. folyóirat betiltása, Csurka István hallgatásra ítélese miatt, és kifejezik azt a reményüket, hogy a magyar PEN tagozat nyomást gyakorol a magyar kormányra ezen intézkedések visszavonása érdekében. A levél egy példányát az emigráns írók amerikai tagozata megküldte a magyar PEN Klub elnöke címére.”⁵⁸ 1986 augusztusában „A belső »ellenzék« a jobboldali magyar emigrációval közösen megkezdte két anyag nyugati és itthoni terjesztését. Az egyik szórólap a Nemzetközi PEN Klub amerikai tagozatának tiltakozó levele a Tiszatáj c. folyóirat »betiltásáról« és a Csurka Istvánt érintő »erőszakos cenzúra-cselekményről«.”⁵⁹ A *Tiszatáj* vizsgálóbizottságával én is „baráti levelezésbe léptem, postafordultával visszakértem egy Vörös Lacinak küldött tanulmányomat (Géczi [János]ról) és Markó Béla verseit – s lám, vissza is kaptam mindent.⁶⁰ [...] Valami Kispál [Antal] írta alá a Csapody elvtársnak szóló levelet. Meglep, hogy [a szerkesztéssel] még Téged is megkörnyékeztek – vö. pszichológiai alapismeretek hiánya – illetve, hogy [Lengyel] Andrásra is számítanak. Nem derül ki, hogy csak kapacitálják, vagy már tény, hogy vállalja?”⁶¹ Iliá októberi válaszelevele szerint „Állítólag Annus [József]t és Olasz [Sándor]t megtartják, persze kérdés, hogy kikkel akarják őket összeboronálni. És ők akarják-e? Aligha. [Annus] Jóska a múzeumba gravitál, Olasz [Sándor] a főiskolára. Vörös [László]ról nincs szó, ő végleg elbocsátott. Hallom, hogy Bata [Imre] a Szépirodalmi [Könyvkiadó]t fogja igazgatni. Hát persze, mindenkit a megfelelő helyre! A Hitel című folyóirat megindítását is újra pengetik, de majdnem hihetetlen a dolog. Száraz [Györggye] még nem beszéltük meg a Kortársnál végzendő munkámat. [...] Ha Kányádi [Sándor]t látod, természetesen kérj tőle verset a nevemben – a Kortársnak. Ez mindenkire vonatkozik.”⁶² Iliá a *Tiszatáj*ról később úgy vélte, „egy fiatalokból álló gárda még mindig jobb lenne, mint az öregekből álló, és hozzá nem értő gárda. Egy fiatal csapat, amelyik nincs benne egyik irodalmi klánban se, tudna valami jót csinálni. Persze az is a baj, hogy itt ilyen fiatal (Lengyel [András]t kivéve) nincsen.”⁶³ 1986. november 12-i, az MSZMP KB-nak és a Minisztertanácsnak küldött levelében 114 író, művész, értelmiségi tiltakozott a *Tiszatáj* szerkesztőinek leváltása ellen; ezt már én is aláírtam.⁶⁴ „A Tiszatáj c. folyóirat elleni adminisztratív intézkedések hatására az Írószövetség részéről nemsokára tiltakozó aláírásgyűjtés kezdődött. Az ívet elsőként Németh Lászlóné írta alá, majd Csoóri Sándor, Csurka István, Mészöly Miklós és Nagy Gáspár. Az aláírásgyűjtő ív 1986. november 18-án Szegedre érkezett.”⁶⁵ A szegedi állambiztonság decemberi javaslata szerint „A »SZERKESZTŐ« személyével szembeni bizalom aláásására szolgálhat a közelmúltban keletkezett azon információ is, mely szerint »SZERKESZTŐ« ajánlott levelet küldött Kaposi Márton, a Tiszatáj újonnan kinevezett főszerkesztője részére. A levélben Dr. ILIA kéri Kaposit, hogy nevét »ne forgalmazza sem hivatalos, sem magántárgyalásokon« a Tiszatájjal kapcsolatban. Közölte, hogy ha ezt nem teljesíti Kaposi, akkor »védelmet kér az Írószövetségben«. A levél azt követően íródott, mikor »SZERKESZTŐ« tudomására jutott, hogy Kaposi több alkalommal hivatkozott megértő támogatására a Tiszatáj c. folyóirat újraindulása ügyében.”⁶⁶ Iliá Mihály nekem is megírta: „Előbb azt terjesztették, hogy én buktattam meg a T[iszatáj]-t, most meg, hogy én szervezem a bojkottot”, az új főszerkesztőt pedig arra kérte: „nevemet hagyják ki a tárgyalásaikból, se pro, se kontra ne hivatkozzanak rám, mert nekem semmi közöm hozzájuk, a laphoz se. Senkit nem beszéltem le és rá sem, hogy közöljön ott.”⁶⁷

A *Tiszatáj* sorsa volt az egyik fő témája az Írószövetség 1986. november 29–30-i Vigadó-beli közgyűlésének is. Addigra mind többen vonták már kétségbe a forradalom leverése után kiépült hatalom legalitását. Egyre többen ismerték fel Lázár Ervin igazát, aki gyakran elmondta: „»Meghallgatjuk a kisebbség véleményét ezután«, mondják azok, akik a többség véleményét nem hallgatták meg eddig sem, és nagyon úgy tűnik, ezután sem. Hiszen évtizedek óta ők a kisebbség, s itt évtizedek óta a kisebbség akarata érvényesül. Igaz, a fegyver, hatalom az ő kezükben van. Van ebből kiút?”⁶⁸ A közgyűlésre a felhalmozódott kül- és belpolitikai, kulturális, társadalmi, gazdasági nehézségek miatt régen nem tapasztalt feszültséggel terhes, vibráló légkörben kerítették sort. Bár az elhangzottakra Berecz János KB-titkár másként emlékezett, megfelel a valóságnak, hogy az előkészületek „számunkra kedvezőtlen légkörben folytak. Szeptemberben a szövetség választmánya levélben állt ki a Tiszatáj mellett, érvelve/követelve az újra megjelentetését [!]. November közepén 114 író levélben állt ki a Tiszatáj ismételt megjelentetése érdekében [!].”⁶⁹ A pártközpont fel is akarta oszlatni az akkor már Cseres Tibor elnöksége alatt működő Írószövetséget, de már nem merte.

Ez a közgyűlés, az írók és az állampárt kemény összecsapása volt a végjáték kezdete. A felszólalók többsége nyíltan vállalta a konfliktust a pártvezetés és a kormányzat képviselőivel, akik sarokba szorultak, és a felvetett kérdésekre zavarodott, fenyegetőző válaszokat adtak. Berecz például azt mondta, nem igaz, hogy „környezetünk ellenünk van, ez a szomszédos szocialista országok aljas megvádolása. Hát ez a tizenhatmillió magyarért való felelősségvállalás? Hogy a nemzetközi konferenciákon a vádlottak padjára ültessenek bennünket, magyarokat, azt akarják? Avatkozunk bele a szomszédok dolgába? Ilyen felelősségből nem kérünk. Minden rendes magyar emberért felelősséget kell vállalni, de ezt provokatív hanggal nem lehet. [...] Mi kívülről nem tudunk segíteni, csak hogy tarthassák magukat. Tessék elhinni, nekünk is fáj, ami a testvéreinknek fáj.” Költői kérdését később maga válaszolta meg: „Mi a megoldás? A KB lemond és átadja a hatalmat az írószövetség választmányának? [...] Az Új Forrás esetében még azt mondtuk, oldják meg ők, a Tiszatájat mi oldottuk meg. A felelősök azok, akik kipróbálták, milyen a viszonya az MSZMP-nek az elmúlt harminc évhez. Mi meglátjuk az erdőben a júdásfát. Bojkott lesz? Hát mégsem olyan fontos a határon túli magyar irodalom? Mégis a politikai konfrontáció a lényeg?”⁷⁰ A közgyűlés után a magyar nagykövetségek „azt közlik Varsóban, Kelet-Berlinben, Prágában, Belgrádban, Bukarestben és Moszkvában, hogy a Vigadóban egy nacionalista, ellenforradalmi, antiszemita és antikommunista párt alakult, de a kormány le fogja törni”.⁷¹ Azt már 1987 tavaszán a *Magyar Nemzet*ből lehetett megtudni, hogy a Csongrád Megyei Tanács kiadványaként *Ismét megjelent a Tiszatáj*.⁷²

Csapody Miklós

■ JEGYZETEK

37. Csapody Miklós: *Napló* (1982. okt. 5.) Gáspár György új kollégámmal Tóth Dezsőt ezután csak Elvtársnak, máskor Szlováknak nevezтік, tekintettel arra, hogy a Tóth sérti északi szomszédunk nemzeti érzékenységét, hozzátéve, amit Esterházy Pétertől már akkor hallottunk: „Megjegyezve tisztelettel, hogy mi is szomszéd nép vagyunk.” (*A kitömött hattyú*, 1988)

38. Németh György: i. m. 117–118.

39. Bécsi Napló, 1983. máj.–jún. 3.

40. Uo. 1982. dec. 1.

41. Népszabadság 1982. okt. 8.

42. *Csapody Miklós levele Iliá Mihályhoz*. Bp., 1982. okt. 7.

43. *Csapody Miklós kézírásos feljegyzése*. Bp., 1982. okt. 15.

44. Vörös László: i. m. 250–251.

45. 1982. nov. Készítette Széchenyi Ágnes.
46. *Töprengés egy torzkép előtt.*
47. *Egy nemzedék naplója.* Csoóri Sándor új könyve [A félig bevallott élet]. A szerző azonos a Kulturális Minisztérium Irodalmi Főosztálya volt vezetőjével.
48. *Magyarország külpolitikája a fegyverszünetről a békeszerződésig 1945–1947.*
49. *Hajszálgyökeres változatok.*
50. *Ilyés Bartók- és Kodály-verse.*
51. *Incipit vita nuova (A Beatrice apródjairól).*
52. *Feljegyzés.* Rátki András. Bp., 1982. dec. 8. G.m.
53. *Csapody Miklós levele Ilia Mihályhoz.* Bp., 1983. febr. 23. Pomogáts Béla tanulmánya: *Az erdélyi gondolat.* Kisebbségi helyzet, kisebbségi ideológia. Műhely 1983. 1. 3–15.
54. Gyuris György: i. m. 139–152.
55. A Tisztáj 1986-os betiltásáról I. Annus József: *Csattogó szélben* c. emlékezését (közreadja Annus Gábor. In: *Szeged hosszú tavasza 1989-ben és '56.* Szerk. Géczy József Alajos – Laczkó Sándor – Sipos József – Révész Béla. Média-Mix Bt., Szeged, 2017. 65–70.
56. *Rádió-figyelőszolgálati jelentés.* Szabad Európa Rádió (1986.) júl. 30. Világhíradó. ÁBTL A–2003.
57. Idézi Gyuris György: i. m. 139–152.
58. Napi Operatív Információs Jelentés (a továbbiakban: NOIJ) 152. sz. Bp., 1986. aug. 5. Belügyminisztérium Állambiztonsági Miniszterhelyettesi Titkárság. Szigorúan titkos! Különösen fontos! 45/78/10/152/1986 *Ideológiai, politikai diverzió.* Jóváhagyta Harangozó Szilveszter rendőr altábornagy, miniszterhelyettes. ÁBTL 2.7.1. NOIJ III/3–49–152/3/1986. 08. 05.
59. NOIJ 154. sz. Bp., 1986. aug. 7. Bm uo. 45/78/10/154/1986. *Belső ellenséges tevékenység.* Vagyoczkó Béla rendőr ezredes, titkárságvezető. Jóváhagyta Harangozó Szilveszter rendőr altábornagy, miniszterhelyettes. Uo. NOIJ III/III–133–154/3/1986. 08. 07.
60. *Ananiás kísérlete – az anyag és a forma* (Új Forrás 1986. 6. 84–86.). Markó Béla *Téli utazás* c. verse.
61. *Csapody Miklós levele Ilia Mihályhoz.* Bp., 1986. szept. 23. Kispál Antal a Szegedi Hírlapkiadó Vállalat igazgatója volt, a szegedi állambiztonság AG–22 fedőnevű századosa.
62. *Ilia Mihály levele Csapody Miklóshoz.* Szeged, 1986. okt. 3. A levélben Győrffi Magyarországra való áttelepedésének támogatását kérte.
63. *Ilia Mihály levele Csapody Miklóshoz.* Szeged, 1986. okt. 27.
64. A tiltakozó levél szövegét közli Gyuris György: i. m. 147–148.
65. Csongrád megyei Rendőr-főkapitányság III/III. Osztály. Szigorúan titkos! *Kivonat.* Tárgy: „*Endre*” fedőnevű titkos megbízottal 1986. 11. 20-án tartott találkozóról készült jelentésből. ÁBTL 0–19783/5. Másolata Ilia Mihály iratanyagában.
66. BM III/III–4. Osztály. Uo. *Operatív intézkedési terv.* Szeged, 1986. dec. 18. Tárgy: „*SZERKESZTŐ*” fedőnevű bizalmas nyomozásban. Uo. 0–19783/5
67. *Ilia Mihály levele Csapody Miklóshoz.* Szeged, 1987. jan. 2.
68. Lázár Ervin: *Napló.* Osiris Kiadó, Bp., 2007. 57.
69. Berecz János: *Vállalom.* Budapest Print Kft., Bp., é. n. [2003] 453.
70. *A Magyar Írók Szövetsége 1986. november 29–30-i közgyűlésének jegyzőkönyve.* G.m.
71. Csapody Miklós: *Napló* (1987. febr. 25.).
72. Magyar Nemzet 1987. márc. 7.

